

Ks. Jerzy STEFAŃSKI

Studia Gnesnensia
Tom XXX (2016) 5–22

Dzisiejsze zwyczaje i tradycje w okresie bożonarodzeniowym i wielkanocnym w Polsce

Streszczenie

Dwa główne okresy roku liturgicznego, czyli okres wielkanocny oraz Bożego Narodzenia, wypełnione są w Polsce szeregiem zwyczajów i praktyk, w których rozpoznajemy treści zarówno *stricte* religijne, jak też ubogacające codzienne, świeckie życie. Niektóre z powyższych zwyczajów wpływają wprost z ewangelijnego przekazu tychże dwóch „czasów mocnych” roku liturgicznego, inne zaś przeważnie wyrosły z polskiego folkloru lub regionalnych tradycji i są w luźny sposób powiązane z doktryną Misterium Paschalnego czy teologią Wcielenia Słowa Bożego.

Słowa kluczowe: okres wielkanocny, okres Bożego Narodzenia, zwyczaje, tradycje.

Ks. Jarosław MOSKAŁYK

Studia Gnesnensia
Tom XXX (2016) 23–36

Teologiczna inspiracja po unii brzeskiej w 1596 roku

Streszczenie

Istotnym priorytetem przedstawienia cząstkowego szkicu doktryny z całościowego dorobku teologicznego wschodnich katolików tradycji kijowskiej po unii brzeskiej w 1596 roku było wskazanie na możliwe do uchwycenia kierunki rozwoju, podobieństwo i zależność względem obcych interpretacji oraz poziom indywidualizacji i autonomii twórczej. Dzięki temu, jak można przypuścić, następuje lepsza perspektywa poznania określonej myśli teologicznej i zarazem rodzaju jej aktualizacji. Jednocześnie przy bardziej dociekliwym nastawieniu badawczym można także odkryć jej wyjątkowość i charakter oryginalności.

Słowa kluczowe: teologiczna inspiracja, unia brzeska, posłannictwo Kościoła, Duch Święty.

Świadectwo diakonii dobroczynnej przekonującym sposobem nowej ewangelizacji

Streszczenie

Zasadniczym celem artykułu było ukazanie wartości diakonii dla owocności nowej ewangelizacji. Odpowiedź na tak postawiony cel szukano w czterech etapach. W pierwszym rzędzie określono naturę diakonii. Jest ona służbą człowieka wobec potrzeb innych, realizowana w wymiarze nadprzyrodzonym poprzez dzieło apostołatu, a w wymiarze przyrodzonym na drodze dobroczynnej pomocy. Drugim etapem analiz było zaprezentowanie przymiotów świadczącego diakonię. Aby diakonia była efektywna, świadczący ją winien się odznaczać mądrością i pełnią Ducha Świętego, a w świadczeniu pomocy potrzebującemu winien kierować się serdecznością, dobrocią, cierpliwością i nade wszystko umiłowaniem Boga. Kolejnym etapem analiz było odsłonięcie istoty nowej ewangelizacji. Stanowią ją przepowiadanie orędzia ewangelicznego z nowym zapalem apostołskim, przy użyciu nowych metod jego przekazu zrozumiałych dla współczesnego słuchacza i nową jego wyrazistością. Ustalenie natury i sposobu realizacji diakonii oraz odsłonięcie istoty nowej ewangelizacji pozwoliło w czwartym etapie ukazać wartość diakonii w procesie owocnego oddziaływania nowej ewangelizacji. Wartość ta jest niezaprzeczalna. Gdy ewangelizacyjna postawa głosiciela zostanie wzmocniona diakonią z jego strony, to przekaz orędzia ewangelicznego staje się owocniejszy.

Słowa kluczowe: diakonia, nowa ewangelizacja, miłość bliźniego, orędzie ewangeliczne, gorliwość.

Pascha Jezusa Chrystusa objawieniem chwały Boga w ujęciu Hansa Ursa von Balthasara

Streszczenie

Cała egzystencja Jezusa Chrystusa jest nieprzerwanym aktem uwielbienia Boga. Odnosi się to do wszystkich bez wyjątku tajemnic Jego życia, w których bazylijski teolog, Hans Urs von Balthasar, dostrzega manifestującą się nieustannie Bożą chwałę, wspaniałość Jego bezinteresownej miłości. Objawienie to osiągnie swój szczyt w paschalnym misterium męki, śmierci na krzyżu i zmartwychwstania, gdzie definitywnie odsłonięta zostaje prawda o Bogu, który „tak umiłował świat, że dał swojego Jednorodzonego Syna, aby każdy, kto w Niego wierzy, miał życie wieczne” (J 3,16). W naszej refleksji nad wydarzeniem paschalnym skoncentrujemy się najpierw na tajemnicy krzyża (p.1), a następnie na tajemnicy zmartwychwstania (p.2) i objawiającej się w nich chwale Boga.

Słowa kluczowe: Hans Urs von Balthasar, Pascha Jezusa Chrystusa, chwała Boga, krzyż, zmartwychwstanie.

Bóg i duchowość islamu z perspektywy katolickiej

Streszczenie

Muzułmanie przedstawiają islam jako „religię pokoju”. Niestety, wydarzenia kilku ostatnich lat związane z powstaniem Państwa Islamskiego oraz atakami terrorystycznymi w Paryżu w 2015 roku i w Brukseli w 2016 roku sprawiają, że wielu Europejczyków obawia się islamu jako religii nietolerancji i przemocy. Obawy te są bardziej lub mniej uzasadnione. Celem artykułu nie jest określenie tychże obaw i ustosunkowanie się do nich, ale próba bardziej fundamentalnego i teologicznego spojrzenia na nauczanie islamu na temat Boga i duchowości, z odniesieniem do chrześcijańskiej koncepcji Boga i duchowości. W poszczególnych punktach omówione zostają koraniczne rozumienie objawienia i Koranu jako Słowa Bożego; islamskie nauczanie o Bogu oraz jego duchowość, ze szczególnym zwróceniem uwagi na muzułmańskie rozumienie modlitwy. To wszystko konfrontowane jest z katolickim podejściem do Biblii jako Słowa Bożego, do Boga ostatecznie objawionego w Jezusie Chrystusie i do chrześcijańskiej modlitwy, jaką znajdujemy np. w *Ćwiczeniach duchowych* św. Ignacego Loyoli. Artykuł kończy następująca konkluzja: dialog i współdziałanie jest najlepszym środkiem prewencyjnym wobec terroryzmu motywowanego religijnie. Uświadomienie sobie przez chrześcijan i Europejczyków, że w swoich założeniach islam jest religią wiary w jedyne i prawnego Boga oraz religią autentycznego doświadczenia duchowego, powinno przyczyniać się do chęci budowania kultury dialogu, kultury, która nie daje pierwszeństwa konformacji i zderzeniu cywilizacji, ale dialogowi jako formie spotkania.

Słowa kluczowe: Bóg, objawienie, religia, duchowość, islam, chrześcijaństwo.

Wiara i jej konsekwencje w życiu chrześcijanina

Streszczenie

Wiara jest cnotą, która otwiera na Boga. Bez niej człowiek do Niego nie dotrze. Z tej racji trzeba uczynić wszystko, aby pomóc wszystkim w stawaniu się bardziej świadomymi uczniami Chrystusa oraz ożywić ich przywiązanie do Ewangelii. Wskazują na to współczesne znaki czasów. Stąd Kościół zachęca do czytania i medytacji Słowa Bożego, modlitwy, uczynków miłosierdzia oraz bycia świadkiem Chrystusa. Najpiękniejszym wzorem wiary jest Maryja.

Słowa kluczowe: wiara, Słowo Boże, miłość, rozum, Duch Święty, Maryja.

Od satysfakcyjnego do uświęcającego modelu czyśćca. Perspektywa ekumeniczna

Streszczenie

Chrześcijańska eschatologia stanowi dość zaniedbane pole w ramach debaty ekumenicznej. Być może wynika to z tego, że zagadnienia z tego obszaru nie mają tak destrukcyjnego wpływu na relacje międzykościelne, jak problemy z zakresu soteriologii czy eklezjologii. Jednocześnie wiadomo, że do powstania szesnastowiecznego sporu w łonie Kościoła, dotyczącego nauki o usprawiedliwieniu przyczyniła się kwestia odpustów za zmarłych. Osiągnięty w 1999 r. konsensus w sprawie nauki o usprawiedliwieniu zamyka niejako tamten rozdział. Jednak deklaracja wymaga recepcji w kościelnej doktrynie obu wyznań, to znaczy sprawić, by treści wiary wyrazić w języku zrozumiałym na gruncie innych teologicznych i kościelnych tradycji. Przykładem zachodzenia takiego procesu jest chociażby rozwój nauki o czyśćcu. Po stronie katolickiej obserwuje się od lat ewolucję języka w opisie tej rzeczywistości, zaś po stronie protestanckiej można odnotować próby jej adaptacji do własnego modelu teologii. Wspólnym mianownikiem dla obu tradycji może być tzw. uświęcający model czyśćca. Celem artykułu jest zaprezentowanie głównych teologicznych przesłańek tego modelu, zwłaszcza na tle pozateologicznych uwarunkowań rozwoju doktryny o czyśćcu, jak i jej reformacyjnego odrzucenia.

Słowa kluczowe: czyściec, eschatologia, reformacja, ekumenizm.

Kościół a wolność religijna

Streszczenie

Według soborowej Deklaracji *Dignitatis humanae* wolność jest ograniczona przez prawdę i dlatego wszyscy ludzie obowiązani są szukać prawdy. Prawda zaś narzuca się siłą samej prawdy. Dlatego osoba ludzka ma prawo do wolności religijnej, która polega na tym, że wszyscy ludzie powinni być wolni od przymusu ze strony czy to poszczególnych ludzi, czy to zbiorowisk społecznych i jakiegokolwiek władzy ludzkiej, tak aby w sprawach religijnych nikogo nie przymuszano do działania wbrew jego sumieniu ani nie przeszkadzano mu w działaniu według swego sumienia prywatnym i publicznym, indywidualnym lub w łączności z innymi, byle w godziwym zakresie. Uzasadniając prawo do wolności religijnej Deklaracja odwołuje się do Objawienia. Wprawdzie Objawienie nie formułuje wyraźnie prawa do wolności od zewnętrznego przymusu w sprawach religijnych, to jednak ukazuje szacunek Chrystusa dla wolności człowieka przy wypełnianiu przez niego obowiązku uwierzenia słowu Bożemu. Uzasadnieniem prawa do wolności religijnej jest również godność osoby ludzkiej, na którą wskazują zarówno Objawienie, jak i rozum.

Słowa kluczowe: wolność religijna, godność człowieka, Boże prawo i prawda, Boże objawienie, sumienie, tolerancja religijna.

Migracje jako wyzwanie dla teologii religii

Streszczenie

Zjawisko migracji ludności jest przedmiotem badań wielu dziedzin nauki. Niniejszy artykuł podejmuje próbę ukazania tego fenomenu jako zagadnienia, którym zajmuje się teologia religii. Medialna obecność zjawiska migracji, operowanie skrótami myślowymi i sugestywnymi obrazami może prowadzić do wniosku, że migracje są zjawiskiem nowym. Pierwsza część artykułu prezentuje skrótową historię migracji, ich najważniejsze etapy i kierunki ruchów ludnościowych. Okazuje się, że bez migracji nie nastąpiłoby zaludnienie kontynentów, a rozwój gospodarczy i kulturowy byłby niemożliwy. W drugiej części artykułu została podjęta próba systematyzacji zjawiska migracji, połączona z wykazaniem teologicznych struktur i zwłaszcza pozytywnych aspektów wędrówki ludów, postrzeganej przez pryzmat Objawienia Bożego. Ostatnia, trzecia część opracowania została poświęcona spotkaniu chrześcijaństwa i islamu jako religii, które powinny prowadzić dialog.

Słowa kluczowe: migracje, historia migracji, teologia religii, chrześcijaństwo, islam, dialog, inkulturacja, pokojowe współistnienie.

To, dzięki czemu zasługujemy na to, że Bóg pokoju będzie z nami – interpretacja Flp 4,8-9 według św. Tomasza z Akwinu

Streszczenie

We Wstępie – aby rozwiać błędne, ale rozpowszechnione mniemania o działalności uniwersyteckiej św. Tomasza z Akwinu – Doktor Anielski, który nigdy nie wyklądał swojej *Sumy Teologii*, jest przedstawiony jako egzegeta Pisma Świętego, gdyż w jego czasach profesor teologii był *magister in Sacra Pagina*, czyli zajmował się właśnie egzegezą Pisma Świętego. Artykuł jest podzielony na dwie części: I – Tekst i podział Flp 4,8-9: *Na koniec, bracia, wszystko, co jest prawdziwe, co godne, co sprawiedliwe, co czyste, co miłe, co zasługuje na uznanie: jeśli jest jakąś cnotą i czynem chwalebny – to bierzcie pod rozwagę. Czyńcie to, czego się nauczyliście, co przejęliście, co usłyszeliście i co zobaczyliście u mnie, a Bóg pokoju będzie z wami*; II – Interpretacja teologiczno-biblijna, podzielona na cztery punkty: 1 – Dobre działanie; 2 – Motyw dobrego działania; 3 – Akt dobry; 3 – Owoc aktu; i Zakończenie. Teksty komentarzy Akwinaty są konfrontowane ze współczesnymi komentarzami biblijnymi, co pozwala na zauważenie różnic w podejściu do tekstów świętych, a także ukazać bogactwo myśli teologiczno-biblijnej i duchowej Doktora Anielskiego. Ta myśl jest nadal bardzo aktualna i pozwala na ciągłe trwanie w nauce, moralności i duchowości Kościoła Chrystusowego.

Słowa kluczowe: cnoty, owoce, integralność, dobry przykład, życie chrześcijańskie, nauka, dyscyplina, naśladowanie Chrystusa, pokój Boży.

Laikat w Kościele. Refleksje teologiczne na kanwie *Lumen gentium*

Streszczenie

W artykule przedstawiono wątki nauczania Soboru Watykańskiego II na temat laikatu. Wyjaśniono specyfikę udziału świeckich w potrójnej funkcji mesjańskiej, udział laikatu w zgromadzeniu liturgicznym, w reprezentacji Eklezji wobec świata oraz apostołski sens cnót teologalnych. Wyciągnięto wnioski dotyczące nowego sposobu postrzegania miejsca świeckich w Kościele. Pierwszy wniosek sugeruje wprowadzenie do terminologii eklezjologicznej pojęcia „powołanie eklezjalne”, które dookreśla specyfikę apostołskiej działalności świeckich. Drugi wskazuje na potrzebę opracowania kategorii cnót eklezjalnych, jako czterech dróg dojrzewania etosu Jezusa Chrystusa w postępowaniu chrześcijan wobec świata.

Słowa kluczowe: powołanie chrześcijańskie, apostołstwo, laikat, cnoty teologalne, teologia dla świeckich.

Maryjny wymiar duchowości kapłana

Streszczenie

Duchowość oznacza całkowite przepełnienie człowieka ochrzczonego wydarzeniem, jakim jest Chrystus. Duchowość to pewien „styl życia” albo „życie według Ducha” (Rz 8,9). Maryja jest Matką Kościoła, ponieważ wydała na świat Chrystusa, Głowę Kościoła. Jest Matką Najwyższego i Wiecznego Kapłana (PO 18). Maryja swym nowym macierzyństwem w Duchu obejmuje każdego i wszystkich w Kościele; jest Matką pasterzy i wiernych. W sposób szczególny jest Matką wszystkich kapłanów, którzy przyjęli święcenia kapłańskie. Maryja jest wzorem zawierzenia Bogu, służby ludowi, wzorem posługi kapłańskiej, wzorem kontemplacji. Maryja stanowi dla kapłanów pomoc i orędowniczkę we wszystkich etapach ich kapłańskiej służby. Duchowość kapłańska jest niepojmowalna bez odniesienia maryjnego.

Słowa kluczowe: duchowość, duchowość maryjna, Maryja, Matka, pasterz, kapłan, zawierzenie, służba.

Zmartwychwstanie Chrystusa a przemiana kosmosu w teologii Oliviera Clémenta

Streszczenie

Teologia kosmosu jest jednym z centralnych tematów podejmowanych przez Oliviera Clémenta. Francuski myśliciel krytycznie ocenia nowożytną i współczesną kosmologię Zachodu, która, jego zdaniem, nie odpowiada na jedną z najważniejszych duchowych potrzeb człowieka – pragnienie kontaktu z „ziemią”. Odwołując się do doświadczenia tradycji prawosławnej, nasz autor uważa, że chrześcijańska kosmologia oparta jest na poznaniu, które otrzymujemy dzięki wierze. Kluczem do zrozumienia całego stworzenia jest Jezus Chrystus, Wcielony Logos, ponieważ wszystko zostało stworzone w Słowie, przez Nie i dla Niego. Miejscem dokonującej się w mocy zmartwychwstania przemiany kosmosu jest Ciało Chrystusa, Kościół z całym bogactwem jego misterii, zwłaszcza Eucharystii. Głównym dokonawcą przemiany jest Duch Święty, ale jest w nią zaangażowany także człowiek, kapłan i król stworzenia. Odnowiony człowiek spełnia swoje zadania wobec stworzenia przede wszystkim poprzez swoją pracę, naukę, szeroko rozumianą technikę. W swoim posługiwaniu się techniką chrześcijanin zaproszony jest, aby pamiętać o paschalnej logice, która naznacza wszystko, co istnieje, oraz o eschatologicznym, Bożym przeznaczeniu człowieka i wszechświata. Właściwe są dla niego postawy kontemplacji świata, duchowej walki i ascezy, specyficznym rozumianego egzorcyzmu.

Słowa kluczowe: Olivier Clément, zmartwychwstanie Chrystusa, kosmos.

Zagadnienie wiedzy Jezusa w publikacjach polskich autorów 1945-2000

Streszczenie

Artykuł przedstawia dzieje refleksji nad kwestią wiedzy Jezusa w publikacjach polskich autorów w latach 1945-2000. W okresie tym wyróżnić można dwa etapy: do lat sześćdziesiątych autorzy przyjmują scholastyczną hipotezę trójwiedzy Jezusa (*visio beatifica*, wiedza wlna, wiedza nabyta), a podejmowany jest – głównie za sprawą W. Granata – problem jedności psychicznej Chrystusa. Po Soborze Watykańskim II sytuacja się zmienia – większość autorów dystansuje się od hipotezy trójwiedzy. W całym badanym okresie problematyka psychologii Jezusa poruszana jest raczej sporadycznie i okazjonalnie, nie stając nigdy w centrum zainteresowania, zaś polscy autorzy zależni są od teologów zachodnich. Jedyny wyjątek stanowi studium I. Różyckiego z 1982 roku sugerujące, iż działanie łaski unii hipostatycznej zależne jest od stopnia rozwoju człowieczeństwa Chrystusa – miało jednak ono znikomą recepcję.

Słowa kluczowe: chrystologia, wiedza Jezusa, historia teologii w Polsce, XX wiek, Wincenty Granat, Ignacy Różycki.

Usprawiedliwiający wymiar namaszczenia chorych – aspekt ekumeniczny

Streszczenie

Grzech rodzi potrzebę usprawiedliwienia. Usprawiedliwienie dotyczy grzesznika, który potrzebuje uzdrowienia. Dlatego wśród siedmiu znaków łaski mamy sakrament wyjątkowego uzdrowienia: sakrament chorych. Odpuszczenie grzechów, wiara i uzdrowienie łączą sakrament chorych z usprawiedliwieniem. Idą one ze sobą w parze, ponieważ istota ludzka jest jednością ciała i duszy, i z tego względu między dolegliwościami ciała i duszy nie można dokonywać wyraźnego i zdecydowanego rozgraniczenia. Kościół katolicki nie twierdzi oczywiście, że po usprawiedliwiającym namaszczeniu nastąpi powrót do zdrowia – sakramenty nie są magią. Niekiedy zdarza się, że namaszczenie świętym olejem wspomaga fizyczne uzdrowienie, ale w innych przypadkach stanowi przygotowanie do śmierci. Usprawiedliwiający wymiar sakramentu namaszczenia chorych domaga się od katolickiej teologii pogłębienia uzdrawiającej mocy tego sakramentu.

Słowa kluczowe: sakramenty, namaszczenie chorych, łaska, uzdrowienie, usprawiedliwienie, Kościół.

Polskie komentarze katolickie do Ap 14,13

Streszczenie

Odczytywanie tekstu Apokalipsy św. Jana zawsze wzbudzało wielkie zainteresowanie. Z jednej strony wynikało to z samego rodzaju literackiego księgi, sugerującego odsłanianie jakiejś tajemnicy, szczególnie tej związanej z przyszłością (choć jako forma prorocтва sama apokalipsa powinna odnosić się do teraźniejszości). Z drugiej zaś, język księgi pełen symboli, znaków i odniesień do innych ksiąg Pisma świętego domagał się wielkiej erudycji. Odczytywanie tekstu nie było łatwe, tym bardziej próba wyjaśnienia jego sensu i przesłania.

Problematyka zawarta w Ap 14,13 nie stanowi głównej problematyki całej księgi. Niemniej ma ona znaczenie dla życia każdego chrześcijanina. Jeśli bowiem słowa Chrystusa o prześladowaniu uczniów mają znaczenie ponadczasowe i uniwersalne, to pytanie o odpłatę za wytrwałość stają się istotne dla człowieka wierzącego. Co otrzyma za wysiłek, odrzucenie, cierpienie lub śmierć? Niniejszy artykuł stara się pokazać, jak na gruncie powojennej egzegezy katolickiej tłumaczono i komentowano tekst św. Jana.

Słowa kluczowe: Apokalipsa, przekłady, Pismo święte, komentarze, czyny, odpłata.

***Calcatio* jako triumf Boga nad złem Szkic zagadnienia**

Streszczenie

Znane są przedstawienia ukazujące świętych pokonujących personifikowane zło za pomocą gestu *calcatio*. Święci ci deptają, czyli miażdżą lub ujarzmiają w ten sposób hybrydę lub zwierzę uosabiające zło. Formalna geneza takich przedstawień tkwi w niechrześcijańskiej tradycji starożytnej, np. w religii i sztuce Mezopotamii i Egiptu. W tradycji chrześcijańskiej sam Bóg zwycięża zło gestem *calcatio* w Biblii, liturgii, legendach i sztuce (np. na mozaice z Rawenny). Podobnie zwyciężają zło także święci chrześcijańscy, co uwidacznia szczególnie chrześcijańska tradycja Wschodu.

Słowa kluczowe: *Calcatio*, Bóg-Triumfator, święci, personifikacja zła, tradycja wschodnia.

Krytyczne spojrzenie proroków na bogaczy i bogactwo

Streszczenie

Amos był pierwszym prorokiem Starego Testamentu, który zajmował się problematyką społeczno-ekonomiczną. W VIII wieku przed Chrystusem bronił praw ubogich i krytykował bogaczy. Ostrze swej krytyki kierował przeciwko skorumpowanym sędziom, chciwym kupcom, nieuczciwym bogaczom i bezlitosnym Samarytankom. W swej zaś walce o sprawiedliwość społeczną nie był osamotniony. Jeszcze bowiem w VIII wieku przed Chrystusem z podobnym orędziem wystąpili Protoizajasz i Micheasz. W następnym stuleciu praw ubogich bronili Sofoniasz i Jeremiasz. Problematyką społeczną interesowali się również Ezechiel, Protozachariasz i Malachiasz. W niniejszym artykule, w syntetyczny sposób, została zaprezentowana ich myśl społeczna dotycząca dóbr materialnych.

Dla przejrzystości artykuł został podzielony na osiem części. W pierwszej, poszerzonej części, przedstawiono Amosa i jego krytykę bogactwa, w drugiej – Protoizajasza i jego krytykę bogaczy, w trzeciej – Micheasza i jego myśl społeczną. W następnych częściach kolejno zostali zaprezentowani: Sofoniasz, Jeremiasz, Ezechiel, Protozachariasz i Malachiasz oraz ich ostre „biada” pod adresem bogaczy. Całość zakończyło krótkie podsumowanie.

Słowa kluczowe: bogaty, ubogi, bogactwo, ubóstwo, krytyka, prorok, sędziowie, kupcy, kapłani.